దేవీనారాయణీయం – మొదటి దశకం శ్లోకాలు ప్రతిపదార్థ విశేషాదులతో- ఆచార్య తాడేపల్లి పతంజలి 19 07 25

దేవీనారాయణీయం – శ్లోకాలు 1-10 వ్యాఖ్యానం

ఈ వ్యాఖ్యానం ప్రొ. పలేలి నారాయణన్ నంబూతిరి రచించిన దేవీనారాయణీయం నుండి శ్లోకాలు 1 నుండి 10 వరకు పదవిభాగం, అన్వయం, ప్రతి పదార్థం, తాత్పర్యం, విశేషాలు, వ్యాకరణ విశేషాలు, అలంకారం, ఛందస్సు, మరియు పూర్వ కవి భావాలతో కూడి ఉంది.

శ్లోకం 1

యస్మిన్నిదం యత ఇదం యదిదం యదస్మాత్
ఉత్తీర్ణరూపమభిపశ్యతి యత్సమస్తం .
నో దృశ్యతే చ వచసాం మనసశ్చ దూరే
యద్భాతి చాదిమహసే ప్రణమామి తస్మై .. 1-1..

పదవిభాగం:

యస్మిన్నిదం (యస్మిన్ + ఇదం), యత ఇదం (యతః + ఇదం), యదిదం (యత్ + ఇదం), యదస్మాత్ (యత్ + అస్మాత్), ఉత్తీర్ణరూపమభిపశ్యతి (ఉత్తీర్ణరూపమ్ + అభిపశ్యతి), యత్, సమస్తం, నో, దృశ్యతే, చ, వచసాం, మనసశ్చ (మనసః + చ), దూరే, యద్భాతి (యత్ + భాతి), చ, ఆదిమహసే, ప్రణమామి, తస్మై.

అన్వయం:

యస్మిన్ ఇదం, యతః ఇదం, యత్ ఇదం, యత్ అస్మాత్ ఉత్తీర్ణరూపం, యత్ సమస్తం అభిపశ్యతి, చ వచసాం మనసః దూరే యత్ నో దృశ్యతే చ యత్ ఆదిమహసే భాతి, తస్మై ప్రణమామి.

ప్రతి పదార్థం:

యస్మిన్ = దేనియందు, ఇదం = ఈ జగత్తు, యతః = దేనినుండి, ఇదం = ఈ జగత్తు, యత్ = ఏది, ఇదం = ఈ జగత్తు, యత్ = ఏది, అస్మాత్ = దీనినుండి, ఉత్తీర్ణరూపం = ఉద్భవించిన రూపం కలదో, యత్ = ఏది, సమస్తం = సమస్తాన్ని, అభిపశ్యతి = చూచుచున్నదో, చ = మరియు, వచసాం = మాటలకు, మనసః = మనసులకు, దూరే = దూరమున, యత్ = ఏది, నో = కనిపించదో, దృశ్యతే = కనబడునో, చ = మరియు, యత్ = ఏది, ఆదిమహసే = మొదటి తేజస్సుతో, భాతి = ప్రకాశించుచున్నదో, తస్మై = అట్టి దాని కొరకు, ప్రణమామి = నమస్కరించుచున్నాను.

తాత్పర్యం:

ఈ జగత్తు దేనియందు ఉందో, దేనినుండి పుట్టిందో, ఏది ఈ జగత్తుగా ఉందో, దేనినుండి ఉద్భవించినదై సమస్తాన్ని చూస్తుందో, మాటలకు, మనసులకు అందక దూరంగా ఉన్నా కూడా ఏదైతే ఆదిమహస్సుతో ప్రకాశిస్తూ ఉంటుందో, అట్టి ఆ తేజస్సు స్వరూపానికి నమస్కరిస్తున్నాను.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం పరమాత్మ యొక్క సర్వవ్యాపకత్వాన్ని, అనాదిత్వాన్ని, మరియు అతీంద్రియత్వాన్ని వివరిస్తుంది. సృష్టి, స్థితి, లయ కారణమైన ఆ పరాత్పరుణికి ప్రణామం అర్పించబడుతుంది.

వ్యాకరణ విశేషాలు:

- **ధాతువు:** నమ (నమస్కరించుట) — ప్రణమామి
- **పదం:** ప్రణమామి — ఆత్మనేపది, ప్రథమ పురుష, ఏకవచనం
- **లకారం:** లట్ లకారం (వర్తమాన కాలం)
- **సంధి విశ్లేషణలు:**
    - యదిదం (యత్ + ఇదం) — జశ్త్వ సంధి
    - యదస్మాత్ (యత్ + అస్మాత్) — జశ్త్వ సంధి
    - మనసశ్చ (మనసః + చ) — విసర్గ సంధి
    - యద్భాతి (యత్ + భాతి) — జశ్త్వ సంధి
- **సమాసాలు:**
    - ఆదిమహసే — ఆదిమత్ మహః (మొదటి తేజస్సు) — కర్మధారయ సమాసం

అలంకారం:

ఈ శ్లోకంలో విశేషణం ద్వారా దైవం యొక్క గుణగణాలు వర్ణించబడినాయి కాబట్టి విశేషోక్తి అలంకారం ఉంది.

ఛందస్సు:

వసంతతిలకం ఛందస్సు.

ఈ శ్లోకముతో పోలిక కలిగిన పూర్వ కవి భావాలు:

ఉపనిషత్తులలో బ్రహ్మం గురించి చెప్పిన అనేక శ్లోకాలు దీనికి దగ్గరగా ఉంటాయి. "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే" (తైత్తిరీయ ఉపనిషత్తు) అనే శ్లోకం ఈ భావాన్నే ధ్వనిస్తుంది. భగవద్గీతలో కూడా పరమాత్మ సర్వవ్యాపకత్వం గురించి చెప్పబడింది.

శ్లోకం 2

న స్త్రీ పుమాన్ న సురదైత్యనరాదయో న
క్లీబం న భూతమపి కర్మగుణాదయశ్చ .
భూమంస్త్వమేవ సదనాద్యవికార్యనంతం
సర్వం త్వయా జగదిదం వితతం విభాతి .. 1-2..

పదవిభాగం:

న, స్త్రీ, పుమాన్, న, సురదైత్యనరాదయో (సుర + దైత్య + నర + ఆదయః), న, క్లీబం, న, భూతమపి (భూతం + అపి), కర్మగుణాదయశ్చ (కర్మ + గుణ + ఆదయః + చ), భూమంస్త్వమేవ (భూమన్ + త్వం + ఏవ), సదనాద్యవికార్యనంతం (సత్ + అనాది + అవికారి + అనంతం), సర్వం, త్వయా, జగదిదం (జగత్ + ఇదం), వితతం, విభాతి.

అన్వయం:

త్వం న స్త్రీ, న పుమాన్, న సురదైత్యనరాదయః, న క్లీబం, న అపి భూతం, చ న కర్మగుణాదయః. హే భూమన్, త్వం సత్ అనాది అవికారి అనంతం ఏవ. త్వయా ఇదం సర్వం జగత్ వితతం విభాతి.

ప్రతి పదార్థం:

న = కాదు, స్త్రీ = స్త్రీ, పుమాన్ = పురుషుడు, న = కాదు, సుర = దేవతలు, దైత్య = రాక్షసులు, నర = మానవులు, ఆదయః = మొదలైనవారు, న = కాదు, క్లీబం = నపుంసకుడు, న = కాదు, భూతం = జీవి, అపి = కూడా, కర్మ = కర్మలు, గుణ = గుణాలు, ఆదయః = మొదలైనవి, చ = మరియు, భూమన్ = ఓ సర్వవ్యాపకా, త్వం = నీవు, ఏవ = మాత్రమే, సత్ = ఉన్నది, అనాది = ఆది లేనిది, అవికారి = మార్పు లేనిది, అనంతం = అంతం లేనిది, సర్వం = అంతా, త్వయా = నీచేత, జగత్ = జగత్తు, ఇదం = ఈ, వితతం = వ్యాపించబడి, విభాతి = ప్రకాశించుచున్నది.

తాత్పర్యం:

నీవు స్త్రీవి కావు, పురుషుడవు కావు, దేవతలు, రాక్షసులు, మానవులు మొదలైనవారు కావు, నపుంసకుడు కావు, జీవివి కావు, కర్మలు, గుణాలు మొదలైనవి కావు. ఓ సర్వవ్యాపకా! నీవు సత్యమైన, అనాదియైన, మార్పులేని, అంతంలేని పరతత్త్వము. ఈ సమస్త జగత్తు నీచే వ్యాపించబడి ప్రకాశిస్తోంది.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం పరమాత్మ యొక్క నిర్గుణ నిరాకార స్వరూపాన్ని, మరియు సర్వవ్యాపకత్వాన్ని స్పష్టం చేస్తుంది. సృష్టిలోని ఏ భేదాలకు అతీతమైనదని, అయినా సమస్త సృష్టికి ఆధారమని తెలియజేస్తుంది.

వ్యాకరణ విశేషాలు:

- **పదం:** భూమంస్త్వం — సంబుద్ధి ఏకవచనం

- **సంధి విశ్లేషణలు:**
  - కర్మగుణాదయశ్చ (కర్మ + గుణ + ఆదయః + చ) — దీర్ఘ సంధి, విసర్గ సంధి
  - జగదిదం (జగత్ + ఇదం) — జశ్త్వ సంధి
- **సమాసాలు:**
  - సదనాద్యవికార్యనంతం — సత్ చ అనాది చ అవికారి చ అనంతం చ — ద్వంద్వ సమాసం

అలంకారం:

ఈ శ్లోకంలో పరమాత్మ యొక్క గుణాలను "న" అనే నిషిద్ధ వాక్యంతో చెప్పడం ద్వారా నిషేధాలంకారం ఉంది.

ఛందస్సు:

వసంతతిలకం ఛందస్సు.

ఈ శ్లోకముతో పోలిక కలిగిన పూర్వ కవి భావాలు:

భగవద్గీతలో "నైనం ఛిందంతి శస్త్రాణి నైనం దహతి పావకః" (2.23) వంటి శ్లోకాలు ఆత్మ యొక్క అవికారిత్వాన్ని, నిర్గుణత్వాన్ని వివరిస్తాయి. ఉపనిషత్తులలో "నేతి నేతి" వాక్యం (బృహదారణ్యక ఉపనిషత్తు) కూడా ఇదే భావాన్ని తెలియజేస్తుంది.

శ్లోకం 3

రూపం న తేఽపి బహురూపభృదాత్తశక్తి-
ర్నాట్యం తనోషి నటవత్ఖలు విశ్వరంగే .
వర్షాణి తే సరసనాట్యకలావిలీనా
భక్తా అహో సహృదయా క్షణవన్నయంతి .. 1-3..

పదవిభాగం:

రూపం, న, తేఽపి (తే + అపి), బహురూపభృదాత్తశక్తి (బహురూపభృత్ + ఆత్తశక్తిః), నాట్యం, తనోషి, నటవత్ఖలు (నటవత్ + ఖలు), విశ్వరంగే, వర్షాణి, తే, సరసనాట్యకలావిలీనా, భక్తా, అహో, సహృదయా, క్షణవన్నయంతి (క్షణవత్ + నయంతి).

అన్వయం:

తే రూపం న అపి, బహురూపభృత్ ఆత్తశక్తిః త్వం విశ్వరంగే నటవత్ ఖలు నాట్యం తనోషి. అహో, సహృదయా భక్తాః తే సరసనాట్యకలావిలీనా వర్షాణి క్షణవత్ నయంతి.

ప్రతి పదార్థం:

రూపం = రూపం, న = లేదు, తే = నీకు, అపి = అయినప్పటికీ, బహురూపభృత్ = అనేక రూపాలను ధరించిన, ఆత్తశక్తిః = గ్రహించబడిన శక్తి కలదానవై, నాట్యం = నాట్యాన్ని, తనోషి = చేయుచున్నావు, నటవత్ = నటుని వలె, ఖలు = నిశ్చయంగా, విశ్వరంగే = ప్రపంచమనే రంగస్థలంపై, వర్షాణి = సంవత్సరాలను, తే = నీ, సరసనాట్యకలావిలీనా = రసవంతమైన నాట్యకళయందు లీనమైన, భక్తా = భక్తులు, అహో = ఆహా, సహృదయా = మంచి హృదయం కలవారు, క్షణవత్ = క్షణము వలె, నయంతి = గడుపుచున్నారు.

తాత్పర్యం:

నీకు రూపం లేకపోయినా, అనేక రూపాలను ధరించి, అపార శక్తితో ఈ ప్రపంచమనే రంగస్థలంపై నటుని వలె నాట్యం చేస్తున్నావు. ఆహా! నీ రసవంతమైన నాట్యకళయందు లీనమైన సహృదయులైన భక్తులు సంవత్సరాల కాలాన్ని క్షణాల వలె గడిపేస్తున్నారు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం దైవలీలను, భక్తుల తన్మయత్వాన్ని చక్కగా వివరిస్తుంది. పరమాత్మ నిరాకారుడైనప్పటికీ, భక్తుల కొరకు వివిధ రూపాలను ధరించి లీలావిలాసాలు ప్రదర్శిస్తాడని, ఆ లీలామృతంలో మునిగి తేలే భక్తులకు కాలం కూడా తెలియదని చెప్పబడింది.

వ్యాకరణ విశేషాలు:

- **ధాతువు:** తన్ (వ్యాపించుట, విస్తరించుట) — తనోషి
- **పదం:** తనోషి — పరస్మైపది, మధ్యమ పురుష, ఏకవచనం
- **లకారం:** లట్ లకారం (వర్తమాన కాలం)
- **సంధి విశ్లేషణలు:**
    - తేఽపి (తే + అపి) — పూర్వరూప సంధి
    - బహురూపభృదాత్తశక్తి (బహురూపభృత్ + ఆత్తశక్తిః) — జశ్త్వ సంధి, దీర్ఘ సంధి
- **సమాసాలు:**
    - విశ్వరంగే — విశ్వమే రంగం — రూపక సమాసం
    - సరసనాట్యకలావిలీనా — సరసమైన నాట్యకళయందు విలీనమైన — సప్తమీ తత్పురుష సమాసం

అలంకారం:

ఈ శ్లోకంలో "నటవత్" అనే ఉపమానంతో దైవం యొక్క లీలా విలాసం పోల్చబడింది కాబట్టి ఉపమాలంకారం ఉంది.

ఛందస్సు:

వసంతతిలకం ఛందస్సు.

ఈ శ్లోకముతో పోలిక కలిగిన పూర్వ కవి భావాలు:

అనేక భక్తి కవులు దైవాన్ని నర్తకుడిగా, జగత్తును రంగస్థలంగా వర్ణించారు. శివుని నటరాజ స్వరూపం, కృష్ణుని రాసలీలలు ఈ భావాన్నే ప్రతిబింబిస్తాయి. లీలాశుకుని "కృష్ణ కర్ణామృతం"లో శ్రీకృష్ణుని లీలావిశేషాలపై భక్తుల తన్మయత్వం వర్ణించబడింది.

శ్లోకం 4

రూపానుసారి ఖలు నామ తతో బుద్ధైస్త్వం

దేవీతి దేవ ఇతి చాసి నిగద్యమానా .

దేవ్యాం త్వయార్యస ఉమా కమలాఽథ వాగ్ వా

దేవే తు షణ్ముఖ ఉమాపతిరచ్యుతో వా .. 1-4..

పదవిభాగం:

రూపానుసారి, ఖలు, నామ, తతో, బుద్ధైః త్వం (బుద్ధైః + త్వం), దేవీతి (దేవీ + ఇతి), దేవ, ఇతి, చాసి (చ + అసి), నిగద్యమానా, దేవ్యాం, త్వయీర్యస (త్వయి + ఈశ), ఉమా, కమలాఽథ (కమలా + అథ), వాగ్ (వాక్), వా, దేవే, తు, షణ్ముఖ, ఉమాపతిరచ్యుతో (ఉమాపతిః + అచ్యుతః), వా.

అన్వయం:

తతః రూపానుసారి ఖలు నామ. బుద్ధైః త్వం దేవీ ఇతి దేవ ఇతి చ నిగద్యమానా అసి. దేవ్యాం త్వయి ఉమా కమలా అథ వాక్ వా ఈశ్యసే. తు దేవే షణ్ముఖ ఉమాపతిః వా అచ్యుతః వా (ఈశ్యసే).

ప్రతి పదార్థం:

రూపానుసారి = రూపమును అనుసరించినది, ఖలు = నిశ్చయంగా, నామ = పేరు, తతః = కాబట్టి, బుద్ధైః = పండితులచే, త్వం = నీవు, దేవీ = దేవి, ఇతి = అని, దేవ = దేవుడు, ఇతి = అని, చ = మరియు, అసి = ఉన్నావు, నిగద్యమానా = చెప్పబడుతున్నావు, దేవ్యాం = దేవి యందు, త్వయి = నీయందు, ఈశ్యసే = ప్రభువుగా ఉండును, ఉమా = ఉమాదేవి, కమలా = లక్ష్మీదేవి, అథ = లేక, వాక్ = సరస్వతి, వా = లేక, దేవే = దేవుని యందు, తు = అయితే, షణ్ముఖ = షణ్ముఖుడు, ఉమాపతిః = ఉమాపతి (శివుడు), అచ్యుతః = అచ్యుతుడు (విష్ణువు), వా = లేక.

తాత్పర్యం:

పేరు అనేది రూపమును అనుసరించే ఉంటుంది కదా! అందుకే పండితులు నిన్ను దేవి అని, దేవుడు అని కూడా అంటారు. దేవి స్వరూపంలో నీవే ఉమ, కమల, లేక సరస్వతిగా ప్రకాశిస్తావు. దేవుని రూపంలో అయితే నీవే షణ్ముఖుడు, శివుడు లేక విష్ణువుగా ఉంటావు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం పరమాత్మ యొక్క ఏకత్వాన్ని, బహురూపధారిత్వాన్ని వివరిస్తుంది. ఒకే పరమాత్మ శివ, విష్ణు, శక్తి, సుబ్రహ్మణ్య మొదలైన వివిధ నామరూపాలతో పూజింపబడుతుందని తెలియజేస్తుంది. నామరూపాలు భిన్నమైనా, ఆరాధ్య దైవం ఒక్కటే అన్న అద్వైత భావన ఇక్కడ వ్యక్తమవుతుంది.

వ్యాకరణ విశేషాలు:

- **ధాతువు:** గద్ (చెప్పుట) — నిగద్యమానా (కర్మణి ప్రయోగం)
- **పదం:** నిగద్యమానా — కర్తరి ప్రయోగం
- **లకారం:** లట్ లకారం (వర్తమాన కాలం)
- **సంధి విశ్లేషణలు:**
    - బుద్ధైస్త్వం (బుద్ధైః + త్వం) — విసర్గ సంధి
    - దేవీతి (దేవీ + ఇతి) — యణాదేశ సంధి
    - చాసి (చ + అసి) — దీర్ఘ సంధి
    - త్వయీర్యస (త్వయి + ఈశ) — యణాదేశ సంధి (ఈశ ధాతువు)
    - కమలాఽథ (కమలా + అథ) — పూర్వరూప సంధి
    - ఉమాపతిరచ్యుతో (ఉమాపతిః + అచ్యుతః) — విసర్గ సంధి, పూర్వరూప సంధి
- **సమాసాలు:**
    - రూపానుసారి — రూపమును అనుసరించునది — ఉపపద తత్పురుష సమాసం

- ఉమాపతి – ఉమకు పతి – షష్ఠీ తత్పురుష సమాసం

అలంకారం:

ఈ శ్లోకంలో ఒకే దైవాన్ని అనేక రూపాలతో వర్ణించబడింది కాబట్టి అతిశయోక్తి అలంకారం లేదా తద్గుణ అలంకారం ఉంది.

ఛందస్సు:

వసంతతిలకం ఛందస్సు.

ఈ శ్లోకముతో పోలిక కలిగిన పూర్వ కవి భావాలు:

పురాణాలలో మరియు స్మృతులలో "ఏకం సత్ విప్రా బహుధా వదంతి" (ఋగ్వేదం) అనే భావం ఈ శ్లోకానికి మూలం. ఆదిశంకరాచార్యుల అద్వైత సిద్ధాంతంలో బ్రహ్మం ఒక్కటే, మిగిలినవన్నీ దాని లీలావిశేషాలుగా చెప్పబడింది.

శ్లోకం 5

త్వం బ్రహ్మ శక్తిరపి ధాతృరమేశరుద్రైః
బ్రహ్మాండసర్గపరిపాలనసంహృతీశ్చ .
రాజ్ఞీవ కారయసి సుభ్రు నిజాజ్ఞయైవ
భక్తేష్వనన్యశరణేషు కృపావతీ చ .. 1-5..

పదవిభాగం:

త్వం, బ్రహ్మ, శక్తిరపి (శక్తిః + అపి), ధాతృరమేశరుద్రైః (ధాతృ + రమేశ + రుద్రైః), బ్రహ్మాండసర్గపరిపాలనసంహృతీశ్చ (బ్రహ్మాండ + సర్గ + పరిపాలన + సంహృతీన్ + చ), రాజ్ఞీవ (రాజ్ఞీ + ఇవ), కారయసి, సుభ్రు, నిజాజ్ఞయైవ (నిజ + ఆజ్ఞయా + ఏవ), భక్తేష్వనన్యశరణేషు (భక్తేషు + అనన్యశరణేషు), కృపావతీ, చ.

అన్వయం:

సుభ్రు, త్వం బ్రహ్మ శక్తిః అపి. ధాతృరమేశరుద్రైః బ్రహ్మాండ సర్గ పరిపాలన సంహృతీన్ చ రాజ్ఞీ ఇవ నిజాజ్ఞయా ఏవ కారయసి. చ అనన్యశరణేషు భక్తేషు కృపావతీ (అసి).

ప్రతి పదార్థం:

త్వం = నీవు, బ్రహ్మ = బ్రహ్మము, శక్తిః = శక్తి, అపి = కూడా, ధాతృ = బ్రహ్మ, రమేశ = విష్ణువు, రుద్రైః = రుద్రులతో, బ్రహ్మాండ = బ్రహ్మాండాన్ని, సర్గ = సృష్టించుట, పరిపాలన = పాలించుట, సంహృతీన్ = సంహరించుట, చ = మరియు, రాజ్ఞీ = రాణి, ఇవ = వలె, కారయసి = చేయించుచున్నావు, సుభ్రు = ఓ సుందరమైన కనుబొమ్మలు కలదానా, నిజ = నీ, ఆజ్ఞయా = ఆజ్ఞచేత, ఏవ = మాత్రమే, భక్తేషు = భక్తులయందు, చ = మరియు, అనన్యశరణేషు = ఇతర శరణం లేనివారైన భక్తులందు , కృపావతీ = దయగలదానవు, (అసి= అగుచున్నావు)

తాత్పర్యం:

ఓ సుందరమైన కనుబొమ్మలు కలదానా! నీవు బ్రహ్మ స్వరూపిణివి, శక్తి స్వరూపిణివి కూడా. బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రులచేత బ్రహ్మాండ సృష్టి, స్థితి, సంహారాలను రాణి వలె నీ స్వంత ఆజ్ఞచేతనే చేయిస్తున్నావు. మరియు నిన్ను తప్ప వేరెవరూ శరణం లేని భక్తులయందు దయగలదానవు అగుచున్నావు

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం దేవి యొక్క పరాశక్తిత్వాన్ని, త్రిమూర్తులకూ అధిష్ఠానదేవతగా ఉండటాన్ని తెలియజేస్తుంది. దేవి సర్వకారణీభూతురాలు, సృష్టి స్థితి లయలకు మూలకారణం అని, అదే సమయంలో భక్తుల పట్ల అత్యంత దయామయి అని వివరిస్తుంది.

వ్యాకరణ విశేషాలు:

- **ధాతువు:** కృ (చేయుట) — కారయసి (ప్రేరణార్థకం)
- **పదం:** కారయసి — ప్రేరణార్థకం, మధ్యమ పురుష, ఏకవచనం
- **లకారం:** లట్ లకారం (వర్తమాన కాలం)
- **సంధి విశ్లేషణలు:**
  - శక్తిరపి (శక్తిః + అపి) — విసర్గ సంధి
  - ధాతృరమేశరుద్రైః (ధాతృ + రమేశ + రుద్రైః) — దీర్ఘ సంధి (రమేశ, రుద్ర పదాలు)
  - బ్రహ్మాండసర్గపరిపాలనసంహృతీశ్చ (బ్రహ్మాండ + సర్గ + పరిపాలన + సంహృతీన్ + చ) — షష్ఠీ తత్పురుష సమాసం, శ్చుత్వ సంధి
  - రాజ్ఞీవ (రాజ్ఞీ + ఇవ) — సవర్ణదీర్ఘ సంధి
  - నిజాజ్ఞయైవ (నిజ + ఆజ్ఞయా + ఏవ) — దీర్ఘ సంధి, వృద్ధి సంధి
  - భక్తేష్వనన్యశరణేషు (భక్తేషు + అనన్యశరణేషు) — యణాదేశ సంధి
- **సమాసాలు:**
  - బ్రహ్మాండసర్గపరిపాలనసంహృతీన్ — బ్రహ్మాండస్య సర్గః, పరిపాలనమ్, సంహృతిః చ — ద్వంద్వ సమాసం
  - అనన్యశరణేషు — అన్యః శరణః న విద్యతే యేషాం తే — బహువ్రీ హి సమాసం

అలంకారం:

ఈ శ్లోకంలో దేవిని రాణితో పోల్చబడింది కాబట్టి ఉపమాలంకారం ఉంది. అలాగే, త్రిమూర్తులచేత పనులు చేయించడాన్ని వర్ణించడం ద్వారా అతిశయోక్తి అలంకారం కూడా ఉంది.

ఛందస్సు:

వసంతతిలకం ఛందస్సు.

ఈ శ్లోకముతో పోలిక కలిగిన పూర్వ కవి భావాలు:

దేవీ భాగవతం, దేవీ మాహాత్మ్యం వంటి గ్రంథాలలో దేవి యొక్క పరాశక్తిత్వము, ఆమె నుండి త్రిమూర్తుల ఆవిర్భావం, వారి కర్మలు ఆమె ఆజ్ఞాబద్ధమని అనేక చోట్ల వర్ణించబడింది.

శ్లోకం 6

మాతా కరోతి తనయస్య కృతే శుభాని

కర్మాణి తస్య పతనే భృశమేతి దుఃఖం .

వృద్ధౌ సుఖం చ తవ కర్మ న నాపి దుఃఖం

త్వం హ్యేవ కర్మఫలదా జగతాం విధాత్రీ .. 1-6..

పదవిభాగం:

మాతా, కరోతి, తనయస్య, కృతే, శుభాని, కర్మాణి, తస్య, పతనే, భృశమేతి (భృశమ్ + ఏతి), దుఃఖం, వృద్ధౌ, సుఖం, చ, తవ, కర్మ, న, నాపి (న + అపి), దుఃఖం, త్వం, హ్యేవ (హి + ఏవ), కర్మఫలదా, జగతాం, విధాత్రీ.

అన్వయం:

మాతా తనయస్య కృతే శుభాని కర్మాణి కరోతి. తస్య పతనే భృశం దుఃఖం ఏతి. చ వృద్ధౌ సుఖం (ఏతి). తవ కర్మ న దుఃఖం నాపి సుఖం. హి త్వం ఏవ జగతాం కర్మఫలదా విధాత్రీ.

ప్రతి పదార్థం:

మాతా = తల్లి, కరోతి = చేయుచున్నది, తనయస్య = కుమారుని, కృతే = కొరకు, శుభాని = శుభమైన, కర్మాణి = పనులను, తస్య = వాని, పతనే = పతనమునందు, భృశం = మిక్కిలి, ఏతి = పొందును, దుఃఖం = దుఃఖమును, వృద్ధౌ = వృద్ధియందు, సుఖం = సుఖమును, చ = మరియు, తవ = నీ, కర్మ = కర్మ, న = కాదు, నాపి = కూడా కాదు, దుఃఖం = దుఃఖం, త్వం = నీవు, హి = నిశ్చయంగా, ఏవ = మాత్రమే, కర్మఫలదా = కర్మఫలాలను ఇచ్చునది, జగతాం = లోకాలకు, విధాత్రీ = సృష్టికర్త.

తాత్పర్యం:

తల్లి తన కుమారుడి కోసం శుభకార్యాలు చేస్తుంది. కుమారుడు పతనం అయినప్పుడు మిక్కిలి దుఃఖాన్ని పొందుతుంది, అభివృద్ధి చెందినప్పుడు సుఖాన్ని పొందుతుంది. కానీ నీ కర్మ (లీల) దుఃఖం కలిగించదు, సుఖం కూడా కలిగించదు. నిశ్చయంగా నీవు లోకాలకు కర్మఫలాలను ఇచ్చేదానివి మరియు సృష్టికర్తవి.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం కర్మఫలదాతగా దైవం యొక్క స్థానాన్ని వివరిస్తుంది. తల్లి తన బిడ్డపై ప్రేమతో కర్మలు చేసినా, వాటి ఫలాలను బట్టి సుఖదుఃఖాలు పొందుతుంది. కానీ దైవం నిష్క్రియమైనప్పటికీ, సర్వ కర్మలకు ఫలదాత. దైవం యొక్క కర్మలు సుఖదుఃఖాలకు అతీతమైనవని, అవి జగత్కల్యాణార్థం అని భావం.

వ్యాకరణ విశేషాలు:

- **ధాతువు:** కృ (చేయుట) — కరోతి, ధా (ధరించుట, సృష్టించుట) — విధాత్రీ
- **పదం:** కరోతి — పరస్మైపది, ప్రథమ పురుష, ఏకవచనం
- **లకారం:** లట్ లకారం (వర్తమాన కాలం)
- **సంధి విశ్లేషణలు:**
    - నాపి (న + అపి) — దీర్ఘ సంధి
    - హ్యేవ (హి + ఏవ) — యణాదేశ సంధి
- **సమాసాలు:**
    - కర్మఫలదా — కర్మణాం ఫలం దదాతి ఇతి — ఉపపద తత్పురుష సమాసం

అలంకారం:

ఈ శ్లోకంలో తల్లిని ఉపమానంగా తీసుకొని దైవం యొక్క నిష్క్రియత్వాన్ని, కర్మఫలదాతృత్వాన్ని వర్ణించడం ద్వారా దృష్టాంతాలంకారం ఉంది.

ఛందస్సు:

వసంతతిలకం ఛందస్సు.

ఈ శ్లోకముతో పోలిక కలిగిన పూర్వ కవి భావాలు:

భగవద్గీతలో కర్మ సిద్ధాంతం గురించి, దైవం కర్మఫలదాత గురించి అనేక చోట్ల చెప్పబడింది. "న మాం కర్మాణి లింపంతి" (భగవద్గీత 4.14) అనే శ్లోకం దైవం యొక్క కర్మనిర్మలత్వాన్ని వివరిస్తుంది.

శ్లోకం 7

సర్వత్ర వర్షసి దయామత ఏవ వృష్ట్యా

సిక్తః సుబీజ ఇవ వృద్ధిముపైతి భక్తః .

దుర్బీజవద్వ్రజతి నాశమభక్త ఏవ

త్వం నిర్ఘృణా న విషమా న చ లోకమాతః .. 1-7..

పదవిభాగం:

సర్వత్ర, వర్షసి, దయామత (దయామ్ + అతః), ఏవ, వృష్ట్యా, సిక్తః, సుబీజ, ఇవ, వృద్ధిముపైతి (వృద్ధిమ్ + ఉపైతి), భక్తః, దుర్బీజవద్వ్రజతి (దుర్బీజవత్ + ప్రజతి), నాశమభక్త (నాశమ్ + అభక్తః), ఏవ, త్వం, నిర్ఘృణా, న, విషమా, న, చ, లోకమాతః.

అన్వయం:

అతః త్వం సర్వత్ర దయాం వృష్ట్యా ఏవ వర్షసి. సిక్తః భక్తః సుబీజ ఇవ వృద్ధిం ఉపైతి. ఏవ అభక్తః దుర్బీజవత్ నాశం ప్రజతి. లోకమాతః, త్వం న నిర్ఘృణా, న విషమా చ.

ప్రతి పదార్థం:

సర్వత్ర = అంతటా, వర్షసి = వర్షించుచున్నావు, దయామ్ = దయను, అతః = అందుకే, ఏవ = మాత్రమే, వృష్ట్యా = వర్షముతో, సిక్తః = తడిసిన, సుబీజ = మంచి విత్తనం, ఇవ = వలె, వృద్ధిం = వృద్ధిని, ఉపైతి = పొందును, భక్తః = భక్తుడు, దుర్బీజవత్ = చెడ్డ విత్తనం వలె, ప్రజతి = పొందును, నాశం = నాశనాన్ని, అభక్తః = భక్తుడు కానివాడు, ఏవ = మాత్రమే, త్వం = నీవు, నిర్ఘృణా = దయలేనిదానివి, న = కాదు, విషమా = పక్షపాతబుద్ధి గలదానివి, న = కాదు, చ = మరియు, లోకమాతః = ఓ లోకమాతా.

తాత్పర్యం:

ఓ లోకమాతా! నీవు అంతటా దయను వర్షము వలె వర్షిస్తావు. నీ దయతో తడిసిన భక్తుడు మంచి విత్తనం వలె వృద్ధి చెందుతాడు. భక్తుడు కానివాడు దుర్బీజం వలె నాశనమవుతాడు. నీవు దయలేనిదానివి కావు, పక్షపాతం గలదానివి కావు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం దైవం యొక్క నిష్పక్షపాత దయాగుణాన్ని వివరిస్తుంది. దైవం యొక్క దయ అందరిపై సమానంగా ఉన్నప్పటికీ, దానిని స్వీకరించే పాత్రను బట్టి ఫలం ఉంటుందని, భక్తి కలిగినవారు అభివృద్ధి చెందుతారని, లేనివారు నశిస్తారని తెలియజేస్తుంది. ఇది కర్మ సిద్ధాంతాన్ని, శ్రద్ధ యొక్క ప్రాముఖ్యతను పరోక్షంగా సూచిస్తుంది.

వ్యాకరణ విశేషాలు:

- **ధాతువు:** వృష్ (కురుయుట) — వర్షసి, ఇణ్ (పొందుట) — ఉపైతి
- **పదం:** వర్షసి — పరస్మైపది, మధ్యమ పురుష, ఏకవచనం
- **లకారం:** లట్ లకారం (వర్తమాన కాలం)

- **సంధి విశ్లేషణలు:**
    - దుర్బీజవద్ప్రజతి (దుర్బీజవత్ + ప్రజతి) — జశ్త్వ సంధి (ప్రాతిపదిక)
    - నాశమభక్త (నాశమ్ + అభక్తః) — పూర్వరూప సంధి
- **సమాసాలు:**
    - సుబీజ — సుందరం బీజం — కర్మధారయ సమాసం
    - దుర్బీజ — దుష్టః బీజం — కర్మధారయ సమాసం
    - నిర్ఘృణా — నిర్గతా ఘృణా యస్యాః సా — బహువ్రీహి సమాసం
    - లోకమాతః — లోకస్య మాతా — షష్ఠీ తత్పురుష సమాసం

అలంకారం:

ఈ శ్లోకంలో భక్తుడిని సుబీజంతో, అభక్తుడిని దుర్బీజంతో పోల్చడం ద్వారా ఉపమాలంకారం ఉంది.

ఛందస్సు:

వసంతతిలకం ఛందస్సు.

ఈ శ్లోకముతో పోలిక కలిగిన పూర్వ కవి భావాలు:

భగవద్గీతలో "సమోఽహం సర్వభూతేషు న మే ద్వేష్యోఽస్తి న ప్రియః" (9.29) అనే శ్లోకం దైవం యొక్క సమబుద్ధిని తెలియజేస్తుంది. భక్తి లేనివారికి దైవ కృప లభించదని అనేక భక్తి గ్రంథాలు చెబుతాయి.

శ్లోకం 8

సర్వోపరీశ్వరి విభాతి సుధాసముద్ర-

స్తన్మధ్యతః పరివృతే వివిధైః సుదుర్గైః .

ఛత్రాయితే త్రిజగతాం భవతీ మణిద్వీ-

పాఖ్యే శివే నిజపదే హసితాననాఽఽస్తే .. 1-8..

పదవిభాగం:

సర్వోపరీశ్వరి (సర్వోపరి + ఈశ్వరి), విభాతి, సుధాసముద్రస్తన్మధ్యతః (సుధాసముద్రః + తన్మధ్యతః), పరివృతే, వివిధైః, సుదుర్గైః, ఛత్రాయితే, త్రిజగతాం, భవతీ, మణిద్వీపాఖ్యే (మణిద్వీప + ఆఖ్యే), శివే, నిజపదే, హసితాననాఽఽస్తే (హసితాననా + ఆస్తే).

అన్వయం:

ఓ ఈశ్వరి, సర్వోపరి సుధాసముద్రః విభాతి. తన్మధ్యతః వివిధైః సుదుర్గైః పరివృతే మణిద్వీపాఖ్యే శివే నిజపదే భవతీ హసితాననా ఆస్తే. త్రిజగతాం (సా) ఛత్రాయితే.

ప్రతి పదార్థం:

సర్వోపరి = అన్నింటికంటే పైన, ఈశ్వరి = ఓ ఈశ్వరీ, విభాతి = ప్రకాశించుచున్నది, సుధాసముద్రః = అమృత సముద్రం, తన్మధ్యతః = దాని మధ్యనుండి, పరివృతే = చుట్టుముట్టబడిన, వివిధైః = వివిధమైన, సుదుర్గైః = మంచి దుర్గాలతో, ఛత్రాయితే = గొడుగు వలె ఉన్నది, త్రిజగతాం = మూడు లోకాలకు, భవతీ = నీవు, మణిద్వీపాఖ్యే =

మణిద్వీపం అనే పేరుగల, శివే = శుభకరమైన, నిజపదే = నీ స్వంత స్థానమున, హసితాననా = నవ్వుముఖము కలదానవై, ఆస్తే = ఉన్నావు.

తాత్పర్యం:

ఓ ఈశ్వరీ! అన్నింటికంటే పైన అమృత సముద్రం ప్రకాశిస్తోంది. దాని మధ్యలో వివిధమైన దుర్గాలతో చుట్టబడిన మణిద్వీపం అనే నీ స్వంత శుభకరమైన స్థానంలో నీవు నవ్వుముఖంతో ఆసీనురాలవై ఉన్నావు. నీవు మూడు లోకాలకు గొడుగు వలె రక్షణ కల్పిస్తున్నావు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం దేవి యొక్క నివాస స్థానమైన మణిద్వీపాన్ని వర్ణిస్తుంది. మణిద్వీపం సకల సంపదలకు, శుభాలకు నిలయం. దేవి అక్కడ ఆసీనురాలై, నవ్వుముఖంతో సర్వలోకాలను రక్షిస్తున్నదని, ఆమె ఆశీస్సులు సర్వశుభాలను ప్రసాదిస్తాయని భావం.

వ్యాకరణ విశేషాలు:

- **ధాతువు:** భా (ప్రకాశించుట) — విభాతి, ఆస్ (ఉండుట) — ఆస్తే
- **పదం:** విభాతి — పరస్మైపది, ప్రథమ పురుష, ఏకవచనం
- **లకారం:** లట్ లకారం (వర్తమాన కాలం)
- **సంధి విశ్లేషణలు:**
  - సర్వోపరీశ్వరి (సర్వోపరి + ఈశ్వరి) — గుణ సంధి
  - సుధాసముద్రస్తన్మధ్యతః (సుధాసముద్రః + తన్మధ్యతః) — విసర్గ సంధి, జశ్త్వ సంధి
  - మణిద్వీపాఖ్యే (మణిద్వీప + ఆఖ్యే) — సవర్ణదీర్ఘ సంధి
- **సమాసాలు:**
  - సుధాసముద్ర — సుధాయాః సముద్రః — షష్ఠీ తత్పురుష సమాసం
  - మణిద్వీపాఖ్యే — మణిద్వీపం ఆఖ్యా యస్య సః — బహువ్రీహి సమాసం
  - హసితాననా — హసితం ఆననం యస్యాః సా — బహువ్రీహి సమాసం
  - త్రిజగతాం — త్రీణి జగంతి యేషాం తే — ద్విగు సమాసం

అలంకారం:

ఈ శ్లోకంలో దేవిని "ఛత్రాయితే" (గొడుగు వలె) అని వర్ణించడం ద్వారా ఉపమాలంకారం ఉంది. మణిద్వీపం యొక్క గొప్పదనాన్ని వర్ణించడం ద్వారా అతిశయోక్తి అలంకారం కూడా ఉంది.

ఛందస్సు:

వసంతతిలకం ఛందస్సు.

ఈ శ్లోకముతో పోలిక కలిగిన పూర్వ కవి భావాలు:

దేవీ భాగవతంలో మణిద్వీప వర్ణన విస్తృతంగా చేయబడింది. దేవిని సకల దేవతల తల్లిగా, ఆశ్రయంగా అనేక పురాణాలలో వర్ణించబడింది.

శ్లోకం 9

యస్తే పుమానభిదధాతి మహత్త్వముచ్చై-
ర్యో నామ గాయతి శృణోతి చ తే విలజ్జః .
యశ్చాతనోతి భృశమాత్మనివేదనం తే
స స్వాన్యఘాని విధునోతి యథా తమోఽర్కః 1-9..

పదవిభాగం:

యస్తే (యః + తే), పుమానభిదధాతి (పుమాన్ + అభిదధాతి), మహత్త్వముచ్చై (మహత్త్వమ్ + ఉచ్చైః), ర్యో (యః + నామ), నామ, గాయతి, శృణోతి, చ, తే, విలజ్జః, యశ్చాతనోతి (యః + చ + ఆతనోతి), భృశమాత్మనివేదనం (భృశమ్ + ఆత్మనివేదనం), తే, స, స్వాన్యఘాని (స్వ + అన్య + అఘాని), విధునోతి, యథా, తమోఽర్కః (తమః + అర్కః).

అన్వయం:

యః పుమాన్ తే మహత్త్వం ఉచ్చైః అభిదధాతి. యః చ తే నామ విలజ్జః గాయతి (చ) శృణోతి. యః చ భృశం తే ఆత్మనివేదనం ఆతనోతి, సః స్వాన్య అఘాని అర్కః తమః యథా విధునోతి.

ప్రతి పదార్థం:

యః = ఏ, పుమాన్ = పురుషుడు, తే = నీ, మహత్త్వం = గొప్పదనాన్ని, ఉచ్చైః = గొప్పగా, అభిదధాతి = చెప్పునో, యః = ఎవడు, చ = మరియు, తే = నీ, నామ = నామాన్ని, విలజ్జః = సిగ్గు లేకుండా, గాయతి = పాడునో, శృణోతి = వినునో, యః = ఎవడు, చ = మరియు, భృశం = మిక్కిలి, తే = నీకు, ఆత్మనివేదనం = ఆత్మ సమర్పణను, ఆతనోతి = చేయునో, తమః = చీకటిని, అర్కః = సూర్యుడు యథా = ఎట్లు, విధునోతి= తొలగించునో
సః = అతడు, స్వ = తన, అన్య = ఇతరుల, అఘాని = పాపాలను, విధునోతి = తొలగించును,

తాత్పర్యం:

ఎవడైతే నీ గొప్పదనాన్ని ఉన్నతంగా వర్ణిస్తాడో, ఎవడైతే నీ నామాన్ని సిగ్గును విడిచి పాడుతాడో, వింటాడో, మరియు ఎవడైతే మిక్కిలి నిన్ను శరణు వేడి ఆత్మ సమర్పణ చేస్తాడో, ఆ పురుషుడు సూర్యుడు చీకటిని తొలగించినట్లు తన పాపాలను, ఇతరుల పాపాలను కూడా తొలగిస్తాడు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం నామస్మరణ, మహత్త్వ కీర్తన, మరియు ఆత్మ నివేదనం ద్వారా లభించే పుణ్యాన్ని, పాప నాశనాన్ని వివరిస్తుంది. భక్తి మార్గంలో ఈ క్రియలు అత్యంత ముఖ్యమైనవి. భక్తుడు తన పాపాలను మాత్రమే కాక, ఇతరుల పాపాలను కూడా తొలగించే శక్తిని పొందుతాడని చెప్పబడింది.

వ్యాకరణ విశేషాలు:

- **ధాతువు:** ధా (ధరించుట) – అభిదధాతి, గై (పాడుట) – గాయతి, శ్రు (వినుట) – శృణోతి, తన్ (విస్తరించుట) – ఆతనోతి, ధు (కదల్చుట, తొలగించుట) – విధునోతి
- **పదం:** అభిదధాతి – పరస్మైపది, ప్రథమ పురుష, ఏకవచనం
- **లకారం:** లట్ లకారం (వర్తమాన కాలం)
- **సంధి విశ్లేషణలు:**
    - యస్తే (యః + తే) – విసర్గ సంధి
    - యశ్చాతనోతి (యః + చ + ఆతనోతి) – విసర్గ సంధి, దీర్ఘ సంధి

    - స్వాన్యఘాని (స్వ + అన్య + అఘాని) — దీర్ఘ సంధి
- **సమాసాలు:**
    - ఆత్మనివేదనం — ఆత్మనః నివేదనం — షష్ఠీ తత్పురుష సమాసం

అలంకారం:

ఈ శ్లోకంలో పాపాలను తొలగించడం సూర్యుడు చీకటిని తొలగించినట్లు ఉందని చెప్పడం ద్వారా దృష్టాంతాలంకారం ఉంది.

ఛందస్సు:

వసంతతిలకం ఛందస్సు.

ఈ శ్లోకముతో పోలిక కలిగిన పూర్వ కవి భావాలు:

భాగవతంలో నారద భక్తి సూత్రాలలో నవవిధ భక్తి మార్గాలు చెప్పబడ్డాయి. అందులో శ్రవణం, కీర్తనం, స్మరణం, ఆత్మనివేదనం ముఖ్యమైనవి. నామ సంకీర్తనం ద్వారా పాపాలు తొలగిపోతాయని అనేక భక్తి గ్రంథాలు, సంకీర్తనలు చెబుతాయి. "కలియుగంలో హరి నామ సంకీర్తనమే మోక్ష మార్గం" అని బ్రహ్మాండ పురాణం చెబుతుంది.

శ్లోకం 10

త్వాం నిర్గుణాం చ సగుణాం చ పుమాన్ విరక్తో
జానాతి కించిదపి నో విషయేషు సక్తః .
జ్ఞేయా భవ త్వమిహ మే భవతాపహంత్రీం
భక్తిం దదస్వ వరదే పరిపాహి మాం త్వం .. 1-10..

పదవిభాగం:

త్వాం, నిర్గుణాం, చ, సగుణాం, చ, పుమాన్, విరక్తో (విరక్తః), జానాతి, కించిదపి (కించిత్ + అపి), నో, విషయేషు, సక్తః, జ్ఞేయా, భవ, త్వమిహ (త్వం + ఇహ), మే, భవతాపహంత్రీం, భక్తిం, దదస్వ, వరదే, పరిపాహి, మాం, త్వం.

అన్వయం:

పుమాన్ విరక్తః త్వాం నిర్గుణాం చ సగుణాం చ కించిత్ అపి జానాతి, విషయేషు సక్తః నో (జానాతి). హే వరదే, త్వం ఇహ మే జ్ఞేయా భవ, భవతాపహంత్రీం భక్తిం దదస్వ, మాం పరిపాహి.

ప్రతి పదార్థం:

త్వాం = నిన్ను, నిర్గుణాం = గుణాలు లేనిదానిగా, చ = మరియు, సగుణాం = గుణాలతో కూడినదానిగా, చ = మరియు, పుమాన్ = పురుషుడు, విరక్తః = విరక్తి చెందినవాడు, జానాతి = తెలుసుకొనును, కించిత్ = కొంత, అపి = కూడా, నో = కాదు, విషయేషు = విషయములయందు, సక్తః = ఆసక్తి కలవాడు, జ్ఞేయా = తెలియదగినదానివి, భవ = అగుము, త్వం = నీవు, ఇహ = ఇక్కడ, మే = నాకు, భవతాపహంత్రీం = సంసార తాపాలను నశింపజేసే, భక్తిం = భక్తిని, దదస్వ = ఇవ్వు, వరదే = ఓ వరాలు ఇచ్చేదానా, త్వం = నీవు, మాం = నన్ను, పరిపాహి = రక్షించు,

తాత్పర్యం:

విరక్తి చెందిన పురుషుడు నిన్ను నిర్గుణ స్వరూపిణిగాను, సగుణ స్వరూపిణిగాను కొద్దిగానైనా తెలుసుకుంటాడు. విషయాలపై ఆసక్తి కలవాడు నిన్ను తెలుసుకోలేడు. ఓ వరాలను ప్రసాదించేదానా! నీవు ఈ లోకంలో నాకు తెలియదగినదానివి అగుము. సంసార తాపాలను నశింపజేసే భక్తిని ప్రసాదించు. నన్ను రక్షించు.

విశేషాలు:

ఈ శ్లోకం మోక్షానికి మార్గమైన జ్ఞానాన్ని, భక్తిని గురించి వివరిస్తుంది. పరమాత్మ నిర్గుణ, సగుణ స్వరూపాలలో ఉంటాడని, విరక్తి చెందినవారే ఆ తత్త్వాన్ని గ్రహించగలరని, విషయ లంపటులు గ్రహించలేరని తెలియజేస్తుంది. చివరగా, భక్తుడు సంసార బంధనాల నుండి విముక్తి కోసం జ్ఞానంతో కూడిన భక్తిని, రక్షణను కోరుతున్నాడు.

వ్యాకరణ విశేషాలు:

- **ధాతువు:** జ్ఞా (తెలుసుకొనుట) — జానాతి, భూ (అగుట) — భవ, దా (ఇచ్చుట) — దదస్వ, పా (రక్షించుట) — పరిపాహి
- **పదం:** జానాతి — పరస్మైపది, ప్రథమ పురుష, ఏకవచనం
- **లకారం:** లట్ లకారం (వర్తమాన కాలం), లోట్ లకారం (ఆజ్ఞార్థకం) — దదస్వ, పరిపాహి
- **సంధి విశ్లేషణలు:**
  - విరక్తో (విరక్తః) — విసర్గ సంధి
  - కించిదపి (కించిత్ + అపి) — జశ్త్వ సంధి
- **సమాసాలు:**
  - భవతాపహంత్రీం — భవస్య తాపం హంతి ఇతి — ఉపపద తత్పురుష సమాసం
  - వరదే — వరాన్ దదాతి ఇతి — ఉపపద తత్పురుష సమాసం

అలంకారం:

ఈ శ్లోకంలో విశేషణాల ద్వారా జ్ఞాని మరియు అజ్ఞానిల మధ్య వ్యత్యాసం చెప్పబడింది కాబట్టి వ్యతిరేకాలంకారం ఉంది.

ఛందస్సు:

వసంతతిలకం ఛందస్సు.

ఈ శ్లోకముతో పోలిక కలిగిన పూర్వ కవి భావాలు:

భగవద్గీతలో జ్ఞాన యోగం, భక్తి యోగం గురించి విపులంగా చెప్పబడింది. "నాహం ప్రకాశః సర్వస్య యోగమాయాసమావృతః" (భగవద్గీత 7.25) వంటి శ్లోకాలు దైవం అందరికీ తెలియదని, భక్తులకు మాత్రమే తెలుస్తాడని చెబుతాయి. సంసార తాప నివారణకు భక్తి మార్గం శ్రేయస్కరమని అనేక భక్తి గ్రంథాలలో చెప్పబడింది.
